

конференції. *Частина 1* / упорядкування: В.С. Кулішов, Ю.С. Герасименко, І.А. Кучеренко. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. С. 63–66.

4. Михайлюченко Д., Владимірова А. Педагогічний розвиток дорослих засобами етнопедагогіки в умовах воєнного стану *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти: зб. матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Частина 2* / упорядкування: В.С. Кулішов, Ю.С. Герасименко, І.А. Кучеренко. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. С. 67–71

5. Мороз Л., Діхтяренко С., Психологічний супровід постраждалих від війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни : *матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (21 квітня 2023 р.)* / ред. Кол.: Андрусик О. О. та ін. Умань, 182 с.

6. Освіта в умовах війни: падаба <https://pgasa.dp.ua> > wp-content > uploads > 2022/09

7. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. 2023. 64 с.

8. Співаковський О. Як війна вплинула на ХДУ: відновлення освітнього ...Херсонський державний університет <https://www.kspu.edu> > Publis...

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-427-9-5>

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Волкова Н. П.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та педагогіки
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна*

Актуальність проблеми обумовлена сучасними викликами глобального світу, впливом різних психотравмуючих чинників українського суспільства, стрімкими освітніми трансформаціями в країні. На сьогодні якість підготовки фахівців стала головним показником конкурентоспроможності закладу вищої освіти, кваліфікації науково-педагогічних працівників, які працюють в ньому.

Провідним джерелом підготовки науково-педагогічних працівників для вищої школи є третій рівень вищої освіти, навчання на якому здійснюється за освітньо-науковими програмами. Різні аспекти підготовки докторів філософії представлено у наукових розвідках як зарубіжних (А. Calma, С. Miller, М. Vidak та ін.), так і вітчизняних (О. Бартош, Н. Варга, О. Дубасенюк, І. Линьова, В. Меняйло, В. Муромець, І. Олійник, Н. Сидорчук, С. Сисоєва, Я. Топольник та ін.) дослідників, які акцентують на проблемах становлення різних компетентнісних характеристик аспірантів, розвитку їх професійних здібностей.

У стандарті вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, ступінь доктора філософії, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), який затверджено Наказом МОН України № 924 від 26.06.2024 р., зазначено, що доктори філософії з професійної освіти мають бути здатні продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також – підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї в умовах професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [8]. Одним із чинників ефективності їх діяльності є розвинута психологічна компетентність як одна із складових професійної компетентності докторів філософії з професійної освіти.

Питання щодо психологічної компетентності презентоване у наукових наробках Н. Алюшиної, В. Бойка, В. Вронської, Г. Кудринської, Л. Орбан-Лембрик, Н. Побірченко, Н. Проскурки, В. Семиченко та ін.

Проблеми формування психологічної компетентності викладачів закладів вищої освіти стали предметом дослідження О. Бакаленко, І. Зарішняк, О. Казаннікової, Н. Кошелевої та ін. Науковці свідомі того, що психологічна компетентність викладача є здатністю особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації [1, с. 136]; базовим компонентом в структурі професійної компетентності викладача закладу вищої освіти, яка забезпечує його професійну самореалізацію відповідно до вимог науково-педагогічної діяльності [4, с. 94]; інтегрованою характеристикою рівня професійної підготовленості педагога, яка базується на фундаментальних психолого-педагогічних знаннях і вироблених комунікативних уміннях, що виявляються у єдності з особистісними якостями [5]; сталлю підструктурою

професійно-педагогічної свідомості й самосвідомості особистості педагога, яка формується на основі синтезу теоретичних і практичних психологічних знань, умінь, навичок і разом з іншими складовими професійно-педагогічної компетентності забезпечує його здатність успішно вирішувати завдання фахової діяльності [6, с. 548] та ін. Вона виявляється у поведінці, цінностях, мисленні, моральних принципах, світоглядних установах; дозволяє людині розуміти себе та інших, «ефективно адаптуватися до життя у сучасному соціумі, мати гармонійні стосунки з оточенням, успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, відчувати високий рівень психологічного благополуччя та бути задоволеною життям» [1, с. 136], а отже визначає професійний та життєвий успіх особистості.

Щодо компонентів психологічної компетентності, то виокремлюємо такі складові: **психолого-педагогічна грамотність** – володіння знаннями: *диференціально-психологічними* (знання особливостей перебігу психічних пізнавальних та емоційно-вольових процесів особистості студентів, особливостей засвоєння навчального матеріалу студентами відповідно індивідуальних та вікових характеристик; *соціально-психологічними* (знання особливостей навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності як студента, так і групи, закономірностей спілкування й специфіки взаємостосунків в системах «викладач – студент», «студент – студент», «викладач – група», збереження і зміцнення психічного здоров'я; *аутопсихологічними* (знання позитивних аспектів та недоліків власної діяльності, особистісних особливостей; станів та індивідуально-психологічних особливостей, саморефлексії, саморегуляції, реалізації заходів щодо профілактики і збереження власного психічного здоров'я); **психолого-педагогічні уміння** (уміння психологічно осмислювати й вирішувати педагогічні ситуації, здійснювати фахову комунікацію й слухати, встановлювати емоційний контакт зі студентом, групою; працювати в команді, створювати партнерські взаємовідносини в освітньому процесі; бачити за поведінкою людини її стан, рівень емоційно-вольової сфери, рис характеру; долати бар'єри міжособистісних стосунків; використовувати стратегії роботи зі студентами, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності; будувати стосунки довіри, поваги з іншими людьми; конструктивно розв'язувати конфлікти тощо); **професійно важливі особистісні якості** (терпимість, емоційний інтелект, адаптивність, рефлексивність, мотивація досягнення, емпатійність, щирість і відвертість у спілкуванні, здатність до самопізнання, самоспостереження, саморегуляції, спрямованість на безперервний розвиток, стресостійкість тощо).

Відтак, в Університеті імені Альфреда Нобеля розроблено й упроваджено Освітньо-наукову програму «Професійна освіта» (ОНП) за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Одне із завдань, що реалізується розробниками ОНП – забезпечити розвиток психологічної компетентності здобувачів упродовж періоду навчання.

Ставлячи за мету розвинути психологічну компетентність майбутніх докторів філософії з професійної освіти, урахували погляди Л. Вольнової, що даних процес має бути представлений певним інформаційним полем (теоретичні знання); областю практичних навичок та умінь (практичний досвід); переліком професіонально значущих рис особистості (особистісно-діяльнісні якості) [3], а також наукові здобутки О. Бондарчук, Л. Карамушки, О. Брюховецької, що «важливою умовою формування психологічної компетентності є створення спеціального соціального середовища в системі навчання, що запускає відповідні соціально-психологічні механізми як спеціальні соціальні впливи, які, інтеріоризуючись, привласнюються особистістю, забезпечуючи водночас її психологічну безпеку та гідність [7]. Дане середовище має забезпечувати суб'єктам освітнього процесу: організацію спільної діяльності; спільне формування групових норм і принципів гуманістичної взаємодії; соціальне, духовне й предметне збагачення спільної діяльності, спільне переживання почуття причетності до особливостей професійної культури, обговорення питань професійного самовизначення, місії; інтенсифікацію розумових, емоційних і поведінкових компонентів спільної діяльності через колективні дії з публічною демонстрацією результатів; встановлення зворотного зв'язку між її учасниками; виконання системи спеціальних завдань, що зумовлюють прийняття та програвання соціальної ролі людини, орієнтованої на вдосконалення психологічної компетентності [7].

Щодо змісту навчання, то до обов'язкових компонент ОНП було включено такі: «Психологія педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти», «Інноваційні технології в професійній освіті». Серед вибірових компонентів освітньо-наукової програми акцентуємо на таких: «Педагогічна майстерність викладача закладу професійної освіти», «Професійно-педагогічна комунікація», «Лідерство, рефлексія та особистісно-професійний розвиток сучасного фахівця».

Зазначимо, що під час вивчення дисципліни «Психологія педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти» передбачено розгляд таких питань: психологічна компетентність викладача закладу вищої освіти, психологічна характеристика студентства, кризи студентського віку, вдосконалення психічних процесів в юнацькому

віці, професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою, соціально-психологічні особливості академічної групи, вплив групи на особистість студента, психологічні механізми формування якостей особистості студента, психологічні основи організації освітньої діяльності у ЗВО, психолого-педагогічні засоби формування пізнавальної діяльності студентів та ін.

Вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність викладача закладу професійної освіти» спрямоване на формування у аспірантів здатності планувати і вирішувати завдання власного професійно-психологічного розвитку; працювати самостійно і в команді, комунікувати з колегами з питань галузі щодо наукових досягнень, як на загальному рівні, так і на рівні спеціалістів; здатності до професійної рефлексії.

Щодо навчальної дисципліни «Професійно-педагогічна комунікація», то її вивчення дозволяє здобувачам віднайти відповіді на питання: як правильно будувати педагогічну комунікацію, послуговуватися вербальними й невербальними засобами комунікації, попереджати й вирішувати конфлікти, налагоджувати комунікативну взаємодію викладача зі студентами, попереджати й вирішувати внутрішньоособистісні конфлікти суб'єктів освітньої діяльності, налагоджувати сприятливу міжперсональну взаємодію у студентській групі тощо.

Серед результатів навчання після вивчення дисципліни «Лідерство, рефлексія та особистісно-професійний розвиток сучасного фахівця» виокремимо: демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, дотримуючись принципів наукової етики; Працювати в команді, в тому числі приймати різні ролі, мати сформовані організаційні навички, які дозволяють досягти професійних цілей; виявляти здатність до безперервного професійного й особистісного саморозвитку та самовдосконалення, навчання впродовж життя.

Обираючи методи навчання, акцентували на методах проблемного, проблемно-пошукового, інтерактивного навчання; розв'язанні ситуаційних завдань (ситуації-проблеми, ситуації-ілюстрації, ситуації-попередження, винахідницькі ситуації); ігрових, фасилітаційних, коучингових, рефлексивних методах, захисті дослідницьких мініпроектів [2]. Реалізація зазначених методів навчання базується на принципах взаємодії, активності учасників, опори на груповий досвід, зворотного зв'язку; дозволяє особистості досліджувати власні професійні дії, аналізувати їх плюси та мінуси; сприяє самоаналізу, саморозвитку, самоорганізації, саморегуляції власної діяльності.

Протягом навчання аспіранти мають можливість здійснювати продуктивну педагогічну взаємодію з науковими керівниками

(проведення гостьових лекцій, групових консультацій), науково-педагогічними працівниками, задіяними до освітнього процесу (практика в педагогічних майстернях провідних докторів педагогічних наук Університету й ЗВО, які є партнерами випускової кафедри з освітньо-наукової діяльності), більш досвідченими аспірантами (спілкування в рамках «Клубу аспірантів», засідань Асоціації випускників аспірантури та докторантури), відомими фахівцями у галузі професійної освіти (тренінги, майстер-класи, вебінари, фахові та міждисциплінарні семінари).

Отже, реалізація вище зазначеного змісту, методів й форм навчання дозволяє розвинути у майбутніх докторів філософії психолого-педагогічну грамотність та уміння, професійно важливі особистісні якості, які є складовими психологічної компетентності.

Література:

1. Бакаленко О. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2018. Вип. 58. С. 132–138.

2. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 359 с.

3. Вольнова Л. М. Формування психологічної компетентності як складової психологічної культури майбутніх соціальних педагогів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2008. Вип. 8. С. 66–74.

4. Зарішняк І. М. Складові психологічної компетентності викладача. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики: матер. всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених з міжнародною участю*. Вінниця, 28 березня 2019 р. 2019. С. 91–95.

5. Казаннікова О.В. Психологічна компетентність педагога. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/140/statya_doc%20каза н.pdf?sequence=1.

6. Кошелева Н.Г. Визначення змісту і структури психологічної компетентності майбутніх викладачів української мови та літератури. *Молодий вчений*. № 10 (74). October, 2019. С. 547–551. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-115>.

7. Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної педагогічної освіти : наук.-метод. посібник /

О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, О. В. Брюховецька. Київ : Педагогічна думка, 2012. 144 с.

8. Стандарт вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, ступінь доктора філософії, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/26.06.2024/015-Profesiyna.osvita-doktor.filosofiyi-924.vid.26.06.2024.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-427-9-6>

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ НАУКОВОГО КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

В'юник О. В.

*кандидат економічних наук, професор,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна*

Реалії сьогодення характеризуються низкою викликів у сфері формування й використання вітчизняного наукового кадрового потенціалу, що зумовлені загальною фінансово-економічною нестабільністю в державі, негативними наслідками воєнного стану, виїздом кваліфікованих науковців за кордон, низьким рівнем фінансування наукової сфери й оплати праці науковців, задіяних у виконанні наукових досліджень тощо. Все це призводить до зменшення кількості виконавців наукових досліджень і розробок, зниження їх мотивації, певної стагнації у науковій сфері загалом.

З огляду на поточні й перспективні потреби, підготовка фахівців вищої кваліфікації має бути комплексною та багаторівневою, орієнтуватися як на особистісне зростання, так і на усвідомлення відповідальності перед суспільством, розширення змістового наповнення наукових знань інноваційними підходами, всебічне застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій [2].

Задля поліпшення якості виконання наукових досліджень важливими є наявність ґрунтового інформаційно-аналітичного забезпечення (статистичної та експериментальної бази), а також володіння й доцільне використання науковцями відповідних методів і прийомів аналізу залежно від галузі наукового дослідження